

SLUTTRAPPORT

«RINGER I VANN»

Rehabilitering 2013/3/0419 U4X6PY

Prosjektleder: Jostein Karlsen

Lade Behandlingssenter, Blå Kors 05.02.16

Forord

«Min greie var jo at jeg aldri helt sluttet med kriminalitet til tross for at jeg holdt meg rusfri. Kriminaliteten har vært en måte å forsørge seg på, et levesett»

Sitatet er hentet fra en deltaker i behandlingsprogrammet Kriminalitet som livsstil (heretter forkortet til KSL) og synliggjør et interessant dilemma, eller snarere en utfordring for de som skal prøve å hjelpe disse menneskene, gjerne kalt Gjengangere, ut av en destruktiv livsstil. Hva kreves av innsats fra Kriminalomsorgen og tilbud innen rusbehandlingen i Norge? Gjengangere blir de ofte kalt fordi de stadig begår ny kriminalitet, er kjenninger av politiet, og blir dømt igjen og igjen for ny vinningskriminalitet. Hvilke tilbud finnes i norske fengsler og hvordan vektlegges kriminaliteten i den tverrfaglige spesialiserte rusbehandlingen (TSB)?

Som behandler i poliklinikken ved Lade Behandlingssenter, Blå Kors, har jeg siden jeg begynte i jobben våren 2011 hatt flere henvisninger fra fengselshelsetjenesten. Målgruppen, det vil i hovedsak si, voksne menn med både uttalt rusavhengighet og gjerne med flere dommer for ulike vinningskriminalitet bak seg, begynte å komme til polikliniske samtaler. Ofte var bestillingen å drive tilbakefallsforebygging. Tilbakefall til hva? Jeg fikk etter kort tid et samarbeid med ulike utenfor poliklinikken. Jeg fant ut at man hadde et eget rustiltak i fengslet (Modulen i regi av Stavne AK og rusmestringsenheten ved Leira Fengsel) samt aktører som jobbet med målgruppen etter endt (Kriminalomsorg i frihet og Gjengangerteamet). Gjengangerteamet inviterte til en nasjonal gjengangerkonferanse i Trondheim mai 2012 og der traff jeg den svenske rusterapeuten Gunnar Bergstrøm for første gang. Påfølgende høst og våren 2013 hadde jeg gjennomført programmet KSL sitt grunn- og metodekurs i Stockholm.

Gjennom to prosjektår har jeg nå fulgt et titalls rusavhengige (og domfelte) på veien videre fra påbegynt soning og frem til løslatelse. Med unntak av to så har alle gjennomført det gruppebaserte programmet KSL i fengselet (i rustiltaket Modulen). Alle har fortsatt med poliklinisk oppfølging ved Lade Behandlingssenter, Blå Kors etter løslatelse (en sitter fortsatt inne) og har fått tilbud om å fortsette det individuelle KSL programmet (i manualen kalt for Påbygningsavsnitt).

Jeg vil rette en stor takk til alle deltakerne i programmet, de sitter med en enorm kompetanse på det å være fanget i en kriminell livsstil. Vil også overbringe en takk til Stavne AK og deres medarbeider Bernt Thronæs som har vært hovedansvarlig for gruppebehandlingen i fengselet. Han har invitert meg inn på et tidlig stadium i flere av prosjektdeltakernes soningsløp og vært en bidragsyter til at flere har fått startet opp med sin rehabilitering og behandling.

Sammendrag

Høsten 2012 gjennomførte jeg både et grunnkurs og metodekurs i det som i fortsettelsen blir kalt behandlingsprogrammet Kriminalitet som livsstil (KSL). KSL er videreutviklet i Sverige av rusterapeuten Gunnar Bergstrøm. Målgruppen har vært domfelte voksne menn med et erkjent rusproblem og en aktiv karriere som vinningskriminell - en såkalt Gjenganger. Utgangspunktet for prosjektet var å utfordre en vanlig antagelse om at "ingenting" fungerer med å stille spørsmålet om "hva virker?". Hvilke tiltak har effekt og hva kjennetegner i så fall et endringsarbeid som kan bidra til at "den domfelte skal når dommen er sonet være bedre skodd for et liv uten kriminalitet." Kan KSL være en bidragsyter til dette, i eventuelt hvordan implementere? I Norge har programmet ikke vært like kjent som i Sverige.

Det har vært et aktivt samarbeid med fengselsvesen, rusmestringsteam, Stavne AK (tiltaksbedrift) og Kriminalomsorgen. Trondheim fengsel (Modulen) har gjennomført tre runder med KSL sitt gruppeprogram (basis). Alle de åtte deltakerne har vært henvist til individuell behandling/oppfølging ved Lade BS, Poliklinikken.

Eget nettverk (for KSL veiledere av 2013) møttes fire ganger i 2014, og kun to ganger i 2015. Dessverre har kun et fåtall drevet programvirksomhet så i desember ble nettverket "lagt på is".

Deltagelse på ulike fagdager og samlinger med overnevnte instanser har gitt gode muligheter til å promotere programmet. I oktober møtte vi den anerkjente rusterapeuten Craig Nakken på et heldagsseminar i regi av Stiftelsen Kriminalitet som Livsstil.

Eget arbeidsseminar avholdt i november. Innleide foredragsholdere fra Røde Kors og Ila Fengsel. Seminaret var gratis samlet 18 deltakere.

Et givende besøk til Ila Fengsel i desember (Programavdelingen) ga et nyttig innblikk i deres programvirksomhet.

Ingen egenrekruttering til kursing i KSL. Ikke søkt eget medlemskap i Stiftelsen. Dette utgjør vel 35 tusen kroner som iht oppsatt budsjett er ubenyttet. Ingen hospitering på Brøset.

To deltakere har droppet ut . De fleste deltakerne bekreftet antakelsen om at den kriminelle livsstilen var til stede lenge før de begynte med rusmidler, men at det senere ble en av de største innfallsportene til rusmidler. KSL tar utgangspunkt i kognitiv atferdsterapi og har en detaljert manual. Deltakerne har selv valgt å delta og dermed tatt en beslutning om endring. Et avgjørende suksesskriterium. Flere er henvist til videre rusbehandling. Lade BS og Kriminalomsorgen har forlenget samarbeidsavtalen ut 2016.

Økt samarbeid med fengselet har fremmet bedre behandlings- og rehabiliteringsløp. Målrettet tilrettelegging og økt kunnskap har fått flere i behandling. KSL har også vært god behandlingsstøtte ifht utfordringer på andre livsområder (f.eks gjeld, psykisk helse). KSL har blitt mer kjent i regionen og gruppetilbudet vil fortsette i fengselet. Har en ide om å søke forskningsmidler(2017) på de som nå har gjennomført KSL og sett hvordan de har klart seg over tid. Dersom en hadde klart seg ville samfunnet ha spart mye.

Innholdsfortegnelse

Forord	side	2
Sammendrag		3
Bakgrunn for prosjektet. Målsetting		4
Prosjektgjennomføring. Metode		5
Resultater og resultatvurdering		6
Oppsummering. Konklusjon. Videre planer		7
Referanser og litteratur.		7
Vedlegg		8

Bakgrunn for prosjektet/Målsetting

Behandlingsprogrammet Kriminalitet som livsstil (KSL) er videreutviklet i Sverige av rusterapeuten Gunnar Bergstrøm, men har sitt utspring fra USA. Det teoretiske grunnlaget bygger på PhD Glenn D. Walters bok *The Criminal Lifestyle* (Walters 1990). Bergstrøm har selv skrevet og utviklet disse teoriene videre i sine bøker *Kriminalitet som livsstil* (1996) og *Fångat i en livsstil* (2009). I Sverige begynte Bergstrøm å bruke programmet allerede på 90-tallet og i dag er det i bruk på over hundre tiltak.

Målgruppen i prosjektet «Ringer i vann» har vært mannlige kriminelle (over 23 år) som har benyttet programmet (manualen) «Nye Utmaningar». Det er også utviklet egne program som er rettet mot ungdommer (Vegvalet) og kvinner (Avbrottet). I Norge har Fossum kollektivet tatt i bruk programmet for ungdommer (gjennomført såkalte krimuker). I norske fengsler er ikke programmet

spesielt kjent og hovedårsaken til det er manglende en godkjennelse (akkreditering) da Kriminalomsorgen har strenge krav til hva som skal godkjennes (forskning og evidensbasert).

Mitt utgangspunkt for prosjektet var å utfordre min (og flere andres) antagelse om at "ingenting" fungerer med å stille spørsmålet om "hva er det som kan virke?". Hvilke tiltak har vist seg å ha effekt i USA og Sverige? Hva kjennetegner et godt endringsarbeid? Hva skal til for at den kriminelle (og rusavhengige) er bedre skodd for et liv uten kriminalitet (og rus) etter at dommen er ferdig sonet?

Grunnlaget for KSL bygger på den kognitivt atferds terapeutiske tradisjon og tar utgangspunkt i at det finnes et samspill mellom tanker, følelser og atferd. Det er med andre ord gjennom å utfordre personens tankemønster at man i neste omgang kan påvirke deres fremtidige handlinger.

Prosjektgjennomføring/Metode

Lade Behandlingssenter, Blå Kors har gjennom hele prosjektperioden søkt et aktivt samarbeid med fengselsvesen, rusmestringsteam, Stavne AK (tiltaksbedrift) og Kriminalomsorgen.

Trondheim fengsel (Modulen) har frem til nå gjennomført KSL sitt gruppeprogram (basis) i tre omganger der alle mine åtte pasienter har vært med. Ikke alle var på forhånd henvist poliklinisk behandling ved Lade BS, men ble det etter hvert. Gruppeprogrammet i fengselet har vært gjennomført av tre ansatte fra Stavne AK. Disse gjennomførte KSL utdanningen i 2013 og var underlagt en mentorordning ett års tid. Bernt Thronæs har fungert som gruppeleder. Trondheim kommune kjøpte lisens og ble medlem av Stiftelsen Kriminalitet som livsstil samme år.

På Lade Behandlingssenter er jeg fortsatt den eneste som har tatt utdanningen og blitt godkjent veileder. I prosjektplanen hadde jeg satt opp deltakelse på grunnkurset for en medansatte. Dessverre passet det ikke for noen å bli med på de to kursene som ble arrangert i prosjektperioden. Tanken bak, med å få en kollega med i programmet, var etter hvert å kunne gi et selvstendig gruppetilbud til personer som ikke hadde tilgang til dette gjennom fengselet. Kjøp av lisens og medlemskap i SKL ble derfor ikke vurdert som hensiktsmessig.

Lade Behandlingssenter ble som eneste virksomhet innen TSB med i et midtnorsk nettverk (for et titalls godkjente KSL veiledere i 2013). I prosjektperioden har det vært fire treff i 2014, og to i 2015. Kun et fåtall av KSL veilederne hadde fått drevet på med programvirksomhet, og deltakerne på treffene ble stadig færre. Mot slutten av året satte koordinatoren nettverket " på vent".

Deltagelse på flere fagdager (Tromsø og Trondheim) i regi av Kriminalomsorgen samt samlinger med flere av de overnevnte instanser har gitt god anledning til å promotere programmet, Lade Behandlingssenter og Ekstrastiftelsen. I oktober dro vi flere til Stockholm for å møte den anerkjente rusterapeuten Craig Nakken(65) på et heldagsseminar i regi av Stiftelsen Kriminalitet som Livsstil. Craig Nakken, som selv har vært rusmisbruker og mangeårig medlem av Anonyme Narkomane (NA), har publisert flere bøker og gitt viktige bidrag for økt forståelsen knyttet til avhengighet.

I prosjektplanen sto gjennomføring av en egen Krimkonferanse oppført. Dette ble i stedet et arbeidsseminar som ble avholdt i november med spesielt inviterte (primært samarbeidspartnere gjennom prosjektperioden). Seminaret ble avholdt på Lade Behandlingssenter med innleide foredragsholdere fra Røde Kors og Ila Fengsel (se vedlagt)program. Seminaret var gratis samlet 18

deltakere. Kommunikasjonsrådgiver Braaten i Extrastiftelsen var invitert, men ble dessverre forhindret. Vi valgte å rette fokus på hvem denne «Gjengangeren» var og på hvem som driver rehabilitering og/eller behandling. Kriminalomsorgen med flere har gitt uttrykk for at de ikke skal drive med behandling i norske fengsler, det skal spesialisthelsetjenesten gjøre. Mange god innspill her og til slutt en konklusjon om at «alle» driver en eller annen form for endringsarbeid. Programleder ved Ila Fengsel, Roar Thronæs, henviste til Loven om Straffegjennomføring § 3 der det står at Kriminalomsorgen skal legge til rette for endring med tanke på å forebygge ny kriminalitet. Røde Kors hadde viktige innspill på tematikk de kommer i kontakt med gjennom sitt tiltak «Nettverk etter soning». Ensomhetsbekjempelse, mestring og økonomi (ordne opp i gammel gjeld) er noen av hovedsatsningsområdene deres.

Et besøk til Ila Fengsel i desember (Programavdelingen) ga et nyttig innblikk i den programvirksomhet som drives i norske fengsler. Der hadde de tilgang til et titalls manualbaserte program (godkjente) som de hadde oppnådd gode resultater med. Dessverre så mangler ressurser og personell til å drive disse programmene på landbasis. I Norge er det 42 fengsler med vel 3800 innsatte til enhver tid. Ila fengsel hadde ikke hørt om KSL tidligere, men etter en orientering var konklusjonen at den representerer en tydelig endringsmodell som kan virke da den er basert på kognitiv psykologi og atferdsterapi. Til sammenligning har straff og program som baserer seg på å avskrekke («Bootcamp») eller mangler struktur motsatt effekt. Dette er også noe av funnene som ble beskrevet i Walters teorier (The Criminal Lifestyle) på bakgrunn i forskning i USA.

På grunn av målgruppens sammensetning og kort prosjektperiode ble ikke Brøsetmodellen og ønsket hospitering på Brøset gjennomført. Dette er imidlertid en målgruppe som benevnes som ROP-pasienter (samtidig rus- og psykiske lidelser) og som det kan virke som både kriminalomsorgen og hjelpeapparatet har fått en økt befatning med.

Resultater og resultatvurdering

Flere av deltakerne har bekreftet antakelsen om at den kriminelle livsstilen var til stede lenge før de begynte med rusmidler, men at det senere ble en av de største innfallsportene til rusmidler. KSL tar utgangspunkt i kognitiv atferdsterapi og har en detaljert manual, og er virksom. Deltakerne har selv valgt å delta og tatt en beslutning om endring. Dette virker som å være det viktigste suksesskriterium. Gjennomføring av programmet i en gruppe virker å ha skapt en intern dynamikk som har skapt trygghet og ledet deltakerne i gode prosesser. De har arbeidet systematisk med vanskelige spørsmål (f.eks skyld og skam) og gjennom å se, fortelle og diskutere hva de har gjort som kriminelle har de fleste fått en ny innsikt i hvordan deres handlinger har påvirket dem som har blitt utsatt. Den kriminelle identiteten er sterk koblet til deres identitet. Programmet utfordrer dette ved innledningsvis å kartlegge hver enkelt deltaker sin grunnleggende tankemønster (gjennomføring av en PIKT-test). Dette er tankemønster som er sterkt koblet til deres selvilde og identitet, og som de er redde for å måtte endre. I en gruppeprosess (som er trygg nok) utfordrer deltakerne hverandre og deres tanker og erfaringer blir konfrontert. Dette er også en del av programmets oppbygning.

I prosjektperioden har flere blitt henvist til videre rusbehandling. Gjennom en åpen kommunikasjon mellom programleder i fengslet og meg som behandler har vi kunnet dele på informasjon om den innsatte, og dermed kunnet sette opp nye behandlingsmål med tanke på en individuell oppfølging ved bruk av programmet. Lade Behandlingssenter og Kriminalomsorgen har forlenget

samarbeidsavtalen ut 2016. Samarbeidet om å få fanget opp nye deltakere og forsøk på å kunne tilby nye rehabilitering- og behandlingsløp fortsetter.

Oppsummering/konklusjon/videre planer

For å kunne si noe effektene av programmet KSL behøves en mer omfattende studie, og over en lengre tidsperiode enn prosjektet «Ringer i vann». Deltakerne i både gruppe og senere individuell behandling, har gitt uttrykk for at programmet har hatt en betydning i deres liv i form av at de har fått synliggjort egne kriminelle handlinger samt fått en bedre forståelse av dens konsekvenser.

Mange har beskrevet at de tidlig ble kriminelle og at rusen senere ble en del av denne livsstilen. Kriminaliteten er deres hovedproblem og ble av flere beskrevet som vanskeligere å komme seg ut av enn rusavhengigheten. Denne relasjonen mellom rus og kriminalitet bryter kanskje med det vanlige bildet som har vært frem til nå både innen rusbehandling og kriminalomsorgen. Fra tidligere vet vi at en rusavhengig fortsatt vil ha utfordringer med sin ruspersonlighet, lenge etter at man har sluttet. Det er god grunn for å anta at det samme er tilfelle med kriminaliteten.

Prosjektet har vist at tettere samarbeid med fengselet har fremmet bedre behandlings- og rehabiliteringsløp for flere av deltakerne. Med mer målrettet individuell tilrettelegging og økt kjennskap til hver enkelt har man kunnet tilby «rett behandling til rett tid». KSL har også vist seg å gi god behandlingsstøtte på andre livsområder. Utfordringer knyttet til bolig, arbeid, økonomi (gjeld) og psykisk helse (ensomhet og isolasjon) kan være store etter endt soning.

Man kan anta at KSL nå har blitt mer kjent i regionen og gruppetilbudet for voksne menn vil fortsette i fengselet (Modulen) som før. Dessverre har ikke programmet blitt testet ut med hverken med ungdommer eller kvinner, til tross for at det nå finnes utdannede veiledere i regionen. Lade Behandlingssenter jobber ikke direkte med ungdommer, og i Trondheim fengsel er det kun fire soningsplasser for kvinner.

Dersom flere av de samarbeidende instanser i «Ringer i vann» hadde ønsket og «forsøkt» på hvordan deltakerne hadde klart seg over tid, kunne det danne grunnlag for en søknad om forskningsmidler i 2017. Korus Midtnorge kunne kanskje stilt med noen forskere.

En av Gjengangerne jeg møtte underveis fortalte at han sannsynligvis hadde kostet samfunnet rundt 200 tusen kroner i UKA, da han var mest aktiv. I tillegg kommer lidelsene for offer og familie. Det er helt åpenbart at samfunnet kan spare mye på å få enda flere ut av «Gjengangerkøen».

Produkter i prosjektet (for eksempel bøker, brosjyrer, filmer, nettsider med mer)

"Kriminalitet som livsstil" (Bergstrøm), "Fanget i en livsstil" (Bergstrøm), www.pedagogkonsult.se
www.stiftelsenkriminalitetsomlivsstil.se, www.redcross.no/nettverkundersoning.

Vedlegg: Program for arbeidsseminar

PROGRAM FOR ARBEIDSSEMINAR ONSDAG 04.11.2015.

Sted: Lade Behandlingssenter. Konferanserommet (gamle gymsal i kjeller)

09:00 – 09:30 Oppmøte. Kaffe/te.

09:30 – 09:45 Velkommen ved direktør Lade Behandlingssenter, Kristin Wall

09:45 – 10:15 Overordnet blick for dagen, Bernt T og Jostein K.

Kriminalitet som livsstil. Rehabilitering eller behandling? Hvem er denne «Gjengangeren»? Om prosjektet «Ringer i vann»

10:15 – 11:30 Programvirksomhet i Norske fengsler med fokus på kognitive program, Roar Thronæs , programleder/utvikler ved Ila Fengsel .

11:30 - 12:00 Enkel lunsj.

12:00 – 13:00 Presentasjon av « Nettverk etter soning», Stian Estenstad ved Røde Kors og Wiggo Larsen , ildsjel og høvedsmann på fembøringen «FRI». Fokus på bl.a ensomhetsbekjempelse og mestring.

13:00 – 13:45 Arbeid i grupper med forhåndsdefinerte problemstillinger (eget ark).

13:45 - 14:00 Pause (med noe å bite i)

14:00 – 14:45 Presentasjon av gruppearbeidet i plenum.

14:45 – 15:15 **Ringvirkninger.** Oppsummering/avslutning.

Lenker:

Ila Fengsel: <http://www.kriminalomsorgen.no/motivator.5063975-242608.html>

Røde Kors: <https://www.rodekors.no/vart-arbeid/omsorg/sosial-inkludering/nettverk-etter-soning/>

ExtraStiftelsen er en stiftelse bestående av 28 frivillige organisasjoner, som eier og fordeler overskuddet fra Extra-spillet. Overskuddet går til frivillige organisasjoners helseprosjekter.